
[B] **VAN PREDIKANT TOT ANARCHIST.
HET LEVEN VAN FERDINAND DOMELA
NIEUWENHUIS**

Dé uitvaart van het jaar 1919 was die van de anarchist en voormalig socialist Ferdinand Domela Nieuwenhuis. De begrafenisstoet was een massamanifestatie: talloze mensen begeleidden hun held en voorbeeld naar het crematorium Westerveld in Velsen, het aantal bloemstukken was bijna niet te tellen. Het was ook het begin van een ware dodencultus rond een van de markantste spelers op het Nederlandse politieke toneel van de decennia daarvoor. Wie bezig is met de Nederlandse politieke geschiedenis en het Nederlandse socialisme, kan nog steeds niet om Domela Nieuwenhuis heen.

Domela was een inspirerende man, voor tijdgenoten maar ook nu nog, over wie al veel is geschreven. Zijn leven sprak tot de verbeelding, het kende zowel grote nationale en internationale hoogtepunten als zeer persoonlijke dieptepunten. Met *Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Een romantische revolutionair* is eindelijk een volledige biografie van de politicus verschenen.

Ferdinand Domela Nieuwenhuis werd in 1846 geboren in een predikantengezin. De zoon volgde zijn vader in het vak, maar al tijdens de opleiding kreeg Domela twijfels. Toch zette hij door. Als predikant in het Friese Harlingen kreeg hij inzicht in de sociale problemen van Nederland, en hij sympathiseerde met de vroege arbeidersbeweging. In 1879 nam Domela officieel afstand van de kerk. Vanaf toen richtte hij zich volledig op zijn streven

naar een betere en sociale wereld: een socialist was geboren. Domela las Marx en werken van andere socialisten, hij trad in briefcontact met buitenlandse denkers (onder wie Marx zelf) en hij verspreidde zijn ideeën in het door hem opgerichte blad *Recht voor Allen*.

Bovenal was Domela een begenadigde spreker en een charismatische leider. Zijn lezingen trokken altijd volle zalen en zijn reputatie snelde hem vooruit. Mede door zijn persoonlijke betrokkenheid en zijn gepassioneerde bemoeienis met de beweging groeiden de diverse socialistische groepjes in Nederland langzaam naar elkaar toe. Deze Sociaal Democratische Bond (SDB) was rond 1892 op zijn hoogtepunt. In deze tijd maakte Domela echter een ontwikkeling door. Na een teleurstellende ervaring als lid van de Tweede Kamer ging hij ernstig twijfelen aan de parlementaire tactiek. Voor Domela moest de verandering vanuit het volk komen en niet van bovenaf, zoals veel SDB'ers meenden. Een van hen was Pieter Jelles Troelstra¹, en tussen hem en

Standbeeld van Ferdinand Domela Nieuwenhuis op het Nassauplein in Amsterdam, Foto Ruud Zwart.

Domela ontstond een fundamenteel verschil van mening. Het betekende een opsplitsing van links in een parlementaire stroming (met vanaf 1894 de SDAP als partij) en een meer anarchistische stroming, met Domela als symbolische kopman. Langzaam raakte hij echter op de achtergrond. Domela werd ouder en hij had financiële en persoonlijke problemen. Hij stopte evenwel nooit met schrijven, publiceren en polemiseren. De massale toeloop bij zijn begrafenis in 1919, waarbij socialisten, communisten en anarchisten Domela gezamenlijk een laatste eer bewezen, gaf echter aan dat zijn persoon uiteindelijk een centrale rol had gespeeld in de ontwikkeling van het Nederlandse socialisme.

Stutjes boek is zoals gezegd niet het eerste werk over Domela Nieuwenhuis, maar zijn biografie geeft, op basis van de studie van Domela's correspondentie en uitgaande van de recente ontwikkelingen binnen de politieke geschiedenis, belangrijke aanvullingen op het bestaande beeld. Zo is er aandacht voor de rol van Domela's charismatische leiderschap en voor de politieke cultuur van het socialisme. We zien de socialisten als een tamelijk ongeorganiseerd stelletje, met onderlinge banden die vooral persoonlijk en emotioneel waren en niet altijd even sterk gestoeld op de ideologie van het socialisme of het anarchisme. Het boek nuanceert dus de rol van de socialistische ideologie, die in veel andere werken over het socialisme juist centraal staat. Duidelijk wordt dat gezelligheid en samenzijn belangrijke onderdelen van de beweging waren en dat Domela dit als charismatische persoonlijkheid kon stimuleren.

Het boek besteedt ook aandacht aan Domela's ruime internationale contacten. Domela schroomde niet om zelf in contact te treden met figuren die hij interessant vond en zo is er een uitgebreide correspondentie bewaard gebleven met een belangrijk deel van het Europese socialistische netwerk. Met enkelen raakte hij zelfs persoonlijk bevriend en Domela trad regelmatig op in het buitenland. Dat zijn reputatie hem ook hier vooruitsnelde, blijkt wel uit het feit dat hem zowel in België als in Duitsland de toegang tot het land werd ontzegd. Ondanks de vele pagina's over Domela's internationale contacten – tot nu toe een onderbelicht onderwerp – wordt uit de biografie echter niet helemaal duidelijk wat nu de precieze rol

hiervan was in zijn ideologische ontwikkeling of zijn dagelijkse leven.

Fascinerend is Domela's bij uitstek grillige en principiële persoonlijkheid, die ook goed in het boek naar voren komt. Domela worstelde regelmatig met de spanning tussen het persoonlijke leven en zijn opvattingen over een betere wereld. Hij had vele vriendschappen, die hij echter zomaar kon opzeggen op het moment dat een vriend het op een cruciaal punt niet langer eens bleek te zijn met zijn politieke opvatting. Zo ging het ook op andere gebieden. Domela was ultraprincipeel.

Stutje psychologiseert niet, maar hint soms wel op de invloed van Domela's dominante vader. De erfenis van de kerk was hoe dan ook blijvend: schuld en lijden waren centrale begrippen in Domela's leven. Het lijden onder de armoede van de arbeiders, maar ook onder de drama's in zijn persoonlijke leven: het pad van Domela's gezinsleven was geplaveid met grafstenen. Toch verloor Domela pas helemaal aan het eind van zijn leven de moed om door te gaan. Tegen die tijd had hij al talloze jonge socialisten en anarchisten geïnspireerd om hun leven te wijden aan de strijd voor een sociale wereld.

MINTE KAMPHUIS

JAN WILLEM STUTJE, *Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Een romantische revolutionair*, Houtekiet en Amsab / Atlas Contact, Antwerpen en Gent / Amsterdam, 2012, 552 p.

Noot

(1) Minte Kamphuis, "Een neiging tot grote verhalen. Het leven van Pieter Jelles Troelstra", *Ons Erfdeel*, jaargang 53-(2010), nr 3, pp. 191-193.